

Kompendium: Anne Berit Lyngstad

Georg Brandes:

- Innledningen til Hovedstrømninger i det 19. aarhundredes litteratur
- Hentet fra: *Samlede Skrifter*, bind 4. Gyldendalske, København, 1900.

Alexander L. Kielland:

- Erotik og Idyl
- Hentet fra *Samlede dikterværker*, bind I, Gyldendal, Oslo, 1934.

Tarjei Vesaas:

- Naken
 - Det snør og snør
- Hentet fra *Norske tekster. Prosa etter 1900*. Red. Steinar Gimnes og Jorunn Hareide, Oslo, Cappelen forlag, 1997.

Georg Brandes: Samlede Skrifter. Fjende Bind,
Gyldendalske, København 1900

HOVEDSTRØMNINGER

i

DET 19. AARHUNDREDES LITERATUR

INDLEDNING

Min Hensigt med det Værk, jeg her begynder, er den: gennem Studiet af visse Hovedgrupper og Hovedbevægelser i den europæiske Literatur at give Grundridset til en Psykologi af det 19de Aarhundredes første Halvdel. Aaret 1848, der betegner et europæisk Uvejr, et historisk Vendepunkt og derved en foreløbig Afslutning, er den Grænse, til hvilken det er min Agt at følge Udviklingens Gang. Tidrummet fra Aarhundredets Begyndelse til dets Midte frembyder Billedet af mange spredte og hinanden tilsyneladende ivedkommende literære Bestræbelser og Særsyn. Men den, der fæster Øjet paa Hovedstrømningerne i Literaturen opdager, at Bevægelserne lader sig føre tilbage til én stor Hovedrytme med dens Ebbe og Flod: den gradvise Synken og Forsvinden af det foregaaende Aarhundredes Følelses- og Tankeliv og Fremskridtsideernes Tilbagevenden i nye, stedse højere stigende Bølger.

Den centrale Genstand for dette Skrift er da den Reaktion, som det 19de Aarhundrede i sine første Aartier førte mod det 18des Literatur og Overvindelsen af hin Reaktion. Denne historiske Begivenhed er efter sit Væsen europæisk og kan kun forstås ved en sammenlignende Literaturbetragtning. Det er derfor en saadan jeg vil forsøge, idet jeg bestræber mig for paa én Gang at forfølge visse Hovedbevægelser i den tyske, franske og engelske Literatur, som i dette Tidrum er de vigtigste. Den sammenlignende Literaturbetragtning har den dobbelte Egenskab at nærme det Fremmede til os saaledes, at vi kan tilegne os det, og at

fjerne vort Eget fra os saaledes, at vi kan overskue det. Man ser hverken hverken hvad der ligger Øjet alffor nær eller alffor fjært. Den videnskabelige Literaturbetragtning rækker os ligesom en Kikkert, hvis ene Side forstørrer og hvis anden Side formindsker. Det gjælder om at bruge den saaledes, at vi med den raader Bod paa de Sansbedrag, det naturlige Syn medfører. Hidtil har de forskellige Folkeslag i literær Henseende staaet hinanden temmelig fjært og kun i ringe Grad vist sig i Stand til at tilegne sig hinandens Frembringelser. Vil man have et Billede af Forholdet som det er eller var, maa man tænke paa den gamle Fabel om Ræven og Storken. Enhver husker, at Ræven bød Storken til Gæst, men den anrettede alle de lækre Sager, den frembar, paa en flad Tallerken, saaledes at Storken med sit lange Næb næsten Intet kunde faa fat paa. Man véd, hvorledes Storken hævned sig. Den anrettede sine slydende og faste Spisevarer i en høj langhalset og smalhalsset Vase, hvori vel Storkens lange Næb, men ikke Rævens spidse Snude kunde trænge ned. Saaledes har i lange Tider de forskellige Nationer vekselvis været Ræv og Stork for hinanden. En stor Del af den æstetiske Forsknings Opgave er og har været at anrette Storkens Køkken paa Rævens Bordstol og omvendt.

Et Folks Literatur fremstiller, naar denne Literatur er fuldstændig, dets Anskuelsers og Følelsers hele Historie. Store Literaturer, som Englands og Frankrigs, indeholder saaledes et tilstrækkeligt Antal Vidnesbyrd til at man ud fra dem kan bestemme, hvorledes det engelske og franske Folk i ethvert historisk Tidrum har tænkt og følt. Andre Literaturer, som f. Eks. den tyske, hvis moderne Tidehverv først begynder midt i forrige Aarhundrede, er formedelst deres Ufuldstændighed meget mindre interessante. Endnu mere gjælder da dette om en saa sen Literatur som vor egen. At studere det danske Folks hele Følelsesliv igennem den er ikke muligt; dertil har den alffor mange tomme Rum. Der gives lange Tider i vor Literatur, der ikke har givet sig til Kende ved noget digterisk eller sjælehistorisk Mindesmærke af Betydning. Er der ellers i saadanne Tider blevet tænkt og følt, saa vides det ikke nu. Men dernæst har det været vor lille og afsidesliggende Fædrelands Skæbne, at det ikke paa første Haand har frembragt nogen stor europæisk Aandsbevægelse. Vi har ikke givet Stødet til de store Forandringer, vi har undergaaet dem, naar vi ellers har undergaaet

dem. Vi faar f. Eks. Reformationens Tanker fra Tyskland, Revolutionens fra Frankrig. Vor Literatur er som et lille Kapel i en stor Kirke, den har sit Alter, men Hovedalteret findes ikke her. Altsaa ikke nok med, at der er Tider, om hvilke man ikke véd, hvorledes man da har tænkt og følt; der er Tider, hvor man har tænkt og følt, men paa anden Haand, svagere og mattere end andensteds. Saaledes sker det da undertiden, at én af de store europæiske Bevægelser naaer os, en anden ikke. Et Løsen griber os, et andet ikke. Ja undertiden, naar vi slet ikke har været med i Aktionen, hvis brede Bølger først naaede vore sandede Kyster som flade og matte, hænder det, at vi kommer med i Reaktionen.

Et saadant Tilfælde tror jeg har fundet Sted i dette Aarhundrede. Det har været mig paaafaldende, og det er dette Indtryk, som har foranlediget mig til de Undersøgelser, der vil blive Genstand for dette Skrift.

Alle véd, hvilken uhyre revolutionær Bevægelse der i Slutningen af det 18de Aarhundrede brød ud over Verden, og hvilke Følger den andensteds medførte i Politik og Literatur. Denne Bevægelse er for mange Omraaders Vedkommende slet ikke naaet til os. Dens aandige Udgangspunkt var Forskningsens ubetingede Frihed. Men den frie Tanke, der andensteds optraadte i saa dristige Former og gav sig saa mægtige Udslag, kommer til os kun i den ynkeligt afblegede Form af teologisk Rationalisme. Hegel har sagt de smukke Ord: «Saa længe Solen stod paa Himlens Hvælving og saa længe Planeterne drejede sig om Solen, var det ikke blevet set, at Mennesket havde stillet sig paa den rene Tanke, man kunde sige stillet sig paa Hovedet, og havde søgt at omforme og opbygge hele Virkeligheden efter sit Hoved. Alle tidligere Revolutioner havde havt stedlige Formaal, først denne vilde omskabe Menneskeheden.» Man kan ikke nægte, at vi Danske iagttog Sømmelighed, vi stillede os ikke paa Hovedet. Men da nu denne mægtige Aktion, fremkaldt af den menneskelige Tankes Sejersbevidsthed, den rene Tankes Fanatisme, som enhver stor Strøm, der gaar over sine Bredder, havde fremkaldt Modforholdsregler og Reaktion, da kom vi med i Reaktionen. I alle vore literære Bevægelser fra dette Aarhundredes Begyndelse, i Oehlenschlägers Poesier, i Grundtvigs Prædikener, i Mynsters Taler og Ingemanns Digte er der et stærkt Element af Reaktion mod det 18de Aarhundrede. At en saadan Reaktion kom, var

berettiget og naturligt. Men hvad jeg vilde forsøge at fremstille som uberettiget og unaturligt, det er, at denne Reaktion endnu vedværer hos os saalænge efter, at den andensteds forlængst er ophørt og overvunden.

Man maa ikke misforstaa mig, som ansaa jeg Reaktion som saadan for et med Tilbageskridt. Langtfra! Tvertimod! en sand, udfyldende og irettesættende Reaktion er Fremskridt. Men en saadan Reaktion er kraftig, kort og forsømper ikke. Efter i nogen Tid at have bekæmpet det foregaaende Tidsums Udskøjelser, efter at have fremdraget, hvad det trængte tilbage, optager en følgende Periode den foregaaendes værdifulde Elementer, forsøner sig med den og fortsætter dens Bevægelse. Dette er hvad her ikke er sket. Naar en Stok er bleven bøjet til én Side, gør man den ret ved at bøje den til den anden Side — men man bliver ikke ved dermed. Hin Reaktion mod det 18de Aarhundrede fortsætter sig sendrægtigt, trevent, med Afbrydelser, men den synes ikke at ville tage nogen Ende, og Følgen er, at vor Literatur er sunken sammen i en Døs, der snart begynder at forundre os selv. Det er derfor jeg har følt Lyst til at skildre, hvorledes en Reaktion, ja den samme Reaktion, andensteds har faaet Ende.

Hvad jeg vil skildre er en historisk Bevægelse, der ganske har et Dramas Præg og Form. De seks forskellige Literaturgrupper, som det er min Agt at fremstille, lader sig opfatte som seks Akter af et stort Drama. I første Gruppe, den franske af Rousseau inspirerede Emigrantlitteratur, begynder Reaktionen; men her er de frihedsfjendske Strømninger endnu overalt blandede med de oprørske. I den anden Gruppe, Tysklands halykatoiske romantiske Skole, er Reaktionen i Stigen, den gaar videre, den holder sig fjernere fra Friheds- og Fremskridtbestræbelserne i Samtiden. Den tredje Gruppe endelig, som dannes af Forfattere som Joseph de Maistre, som Lamennais i dennes strengt retroende Livsalsnit, som Lamartine og Victor Hugo i den Tid, hvor de efter Kongedømmets Genoprettelse endnu var Legitimiternes og de Klerikales bedste Støtter, betegner den heftige, den triumferende Reaktion. Byron og hans Omgivelser dannet den fjerde Gruppe. Denne ene Mand frembringer Omslaget i det store Drama. Den græske Frihedskrig udbrøder, et frisk Pust farer hen over Europa, Byron falder som Mælt for den græske Sag og hans Død gør et uhyre Ind-

tryk paa alle frembringende Aander udenfor England. Kort før Julirevolutionen slaar da Frankrigs store Forfattere om, de dannet den femte Gruppe, Frankrigs romantiske Skole, og den nye frisisinde Bevægelse betegnes ved Navne som Lamennais, Hugo, Lamartine, Musset, George Sand o. m. fl. Og da nu Bevægelsen fra Frankrig gaar over til Tyskland, sejrer Frisindet ogsaa i dette Land, idet den sjette og sidste Gruppe af Forfattere, jeg vil skildre, beaandes af Frihedskrigenes og Julirevolutionens Tanker og, ligesom de franske Digtere, i Byrons store Skygger Frihedsbevægelsens Fører. Det unge Tysklands Forfattere, blandt hvilke de vigtigste, Heine og Börne er af jødisk Byrd, forbereder ligesom de samtidige franske Skribenter Omvæltningen 1848.

Jeg tror, at vi af dette store Drama kan uddrage en Lære for os selv. Vi er nemlig denne Gang som sædvanlig en 40 Aar tilbage for Europa. For længe siden har i hine store Hovedlandes Literaturer Revolutionsstrømmen optaget sine Bifloder og sprængt de Diger, der opkastedes paa dens Vej; den er bleven ledet ind i Tusinder af Kanaler. Vi arbejder endnu paa at stanse den og opholde den i Reaktionenens Sump. Men vi har kun opnaaet at stanse vor Literatur.

Der vil vel uden Vanskelighed kunne opnaas Enighed om, at den danske Literatur ingensinde i dette Aarhundrede har befundet sig i en saadan Hænde som i vore Dage. Den digteriske Frembringen er saa godt som fuldstændigt stanset, og intet alment Spørgsmaal angaaende Menneskeliv eller Samfund formaar at vække nogen Deltagelse eller fremkalde anden Drøftelse end Dagspressens og Døgnlitteraturens. En stærk oprindelig Frembringelsesdrift har vi ikke nogeninde besiddet, nu er en næsten fuldstændig Mangel paa Tilegnelse af fremmed Aandsliv traadt til, og den aandelige Døvhed har som Døvheden hos den Døvtumme medført Stumhed.

Det, at en Literatur i vore Dage lever, viser sig i, at den sætter Problemer under Debat. Saaledes sætter f. Eks. George Sand Forholdet mellem de to Køn under Debat, Byron og Feuerbach Religionen, Proudhon og Stuart Mill Ejendommen, Turgenjev, Spielhagen og Emile Augier Samfundsforholdene. At en Literatur intet sætter under Debat er det samme, som at den er i Færd med at tabe al Betydning. Det Folk, som frembringer den, kan da længe nok tro, at al Verdens Frelse vil komme fra det; det vil se sig skuffet i sin Forventning; det bliver ikke mere

et saadant Folk, som styrer Udvikling og Fremskridt, end Fluen gjorde det, da den mente at drive Vognen frem, fordi den nu og da gav dens fire Heste et ubetydeligt Stik.

I et saadant Samfund kan mange Dyder være bevarede, det krigerske Mod f. Eks., men disse Dyder kan ikke holde Literaturen oppe, naar det aandelige Mod er sunket og forsvundet. Al stuvet Reaktion er tyrannisk, og naar et Samfund efterhaanden har udviklet sig saaledes, at det under Frihedens Maske bærer Tyranniets Træk, naar der til den offentlige Ytring af enhver hensynsløst frisindet Anskuelse eller Fremstilling er knyttet en Adgangsformening fra Selskabet, fra den agtede Del af Pressen, fra en stor Del af Statens Embeder, saa vil der naturligvis udføres langt ualmindeligere Betingelser end ellers til at danne den Art Eyner og den Art Karakterer, paa hvilke i et Samfund Fremskridtet beror. Ifald et saadant Samfund nu udvikler en Art Poesi, da kan man ikke altfor meget undres over, at dens væsenligste Indhold bliver det at forhaane Samtiden og skamme den ud. En saadan Poesi vil atter og atter kalde Samtidens Menneske Usling, og man vil maaske opleve, at de Skrifter, som berømmes og købes mest, (Ibsens Brønd f. Eks.) bliver dem, i hvilke Læseren først med en Art Rædsel, senere med en Art Vellyst ret maa føle, hvilken Orm han er, hvor ussel og hvor modløs. Man vil maaske ogsaa opleve, at Ordet Vilje bliver Stikordet for en saadan Slægt, at den raaber med Viljes-Dramer og Viljes-Filosofier. Man forlanger det, man ikke har. Man raaber paa det, efter hvilket Efterspørgslen er størst. Men man vilde trods Alt tage fejl, ifald man nedslaaet mente, at der i en saadan Slægt var mindre af Mod, Besluthed, Begejstring og Vilje end i Gennemsnittet af saa mange andre. Der er lige saa meget Mod og Frisind, men der behøves mere. Thi naar Reaktionen i en Literatur trænger de nye Tanker tilbage, og naar det Samfund, af hvilket den er udgaaet, vel at mærke ikke som det engelske f. Eks., dagligt har maattet høre sig beskyldt, forhaanet, ja forbandet for sit Hykleri og sin Vedtægtsdyrkelse, men tvertimod er overbevist om sit Frisind og dagligt i den Anledning faar et Røgtelsekar svunget under sin Næse, da udføres der hos dem, der maaske ellers kunde bibringe Literaturen nyt Blod, særegne Egenskaber og særegne Vilkaar. En Soldat behøver intet ualmindeligt Mod for, at turde skyde paa Fjenden, dækket af en Jørdvold, men har man ført ham saa

stet, at han ingen Dækning finder, da undre man sig ikke over, at Modet forgaar ham.

En Sammenknytning af forskellige Aarsager har bevirket, at vor Literatur i ringere Grad end de større har arbejdet i Fremskridtets Tjeneste. Selv Omstændigheden, der har begunstiget Udviklingen af vor Poesi, har her været os i Vejen. Jeg vil saaledes fremhæve et Træk af Barnlighed i Folkekarakteren. Vi skylder denne Egenskab vor Poesis næsten enesteaaende Naivitet. Naivitet er en afgjort poetisk Egenskab og man genfinder den hos næsten alle vore Digtere fra Oehlenschläger over Ingemann og Andersen til Hostrup. Men Naivitet er ikke nogen revolutionær Tilbøjelighed. Jeg vil dernæst fremhæve vor Literaturs virkelige hedsfjerne Idealisme. Den handler ikke om vort Liv, men om vore Drømme. Denne Idealisme har som Idealismen og Virkelighedsskyen i alle Literaturer sin Aarsag i, at vor Poesi udviklede sig under en politisk ussel og nedbrudt Tilstand som en Art Trøst i den reale Genvordighed, som en Art aandelig Erobring, der skulde trøste for de materielle Tab. Men den har været en sørgelig Mangel som Minde derom.

Det hænder undertiden den Danske i Udlandet, at en Fremmed efter nogle Samtaler om Danmark retter det Spørgsmaal til ham: «Hvorledes kan man lære Deres Lands Bestræbelser at kende? Har Deres Samtids Literatur udviklet en eller anden haandgribelig og letfattelig Type?» Den Danske vil være i Forlegenhed med Svaret. De Fleste véd saa omtrent, hvilken Art og Klasse af Typer det var, som det 18de Aarhundrede testamenterede til det fode. Lad os nævne et Par af Hovedrepræsentanterne for et enkelt Lands Vedkommende, for Tysklands. Der er Nathan den Vise, Oplysningsstidhvervets Ideal, det vil sige Fordragelighed i Trossager, ædel Menneskelighed og gennemført Rationalisme. Man kan neppe sige, at vi har fastholdt dette Ideal eller ført det videre, som det f. Eks. skete i Tyskland ved Schleiermacher og siden ved saa mange andre. Det er Mynster, som var vor Schleiermacher, men man véd hvilken Afstand, der er imellem Schleiermachers Frisind og Mynsters Kirketro. Og Skridt for Skridt har vi fjernet os fra Rationalismen uden at optage den eller føre den videre. Clausen var engang dens Ørøfører, men han er det ikke mere. Heiberg følges af Martensen og Martensens «Spekulative Dogmatik» afløses af den «Kristelige Dogmatik». I Oehlenschlägers Digtninge hersker endnu et rationa-

istisk Pust, men Oehlschlagers og Ørstedes Slægt avler Kierkegaards og Paludan-Müllers.

Det 18de Aarhundredes tyske Literatur overgav os endnu mange andre poetiske Idealer. Der er Werther, Stormløbs-Tidshvervets Ideal, det vil sige Naturens og Lidenskabens Kamp mod det vedtægtsmæssigt ordnede Samfund, fremdeles Faust, selve den nye Tids og dens Erkendelses Aand, der, utilfreds med hvad Oplysningstidsalderen har indvundet, aner en højere Sandhed, en højere Lykke og en tusindfold højere Magt. Der er Wilhelm Meister, den humane Dannelses Type, der gaar Livets Skole igennem og fra Lærling bliver til Mester, som begynder med at jage efter Idealer, flygtende fra Livet, men som ender med at finde Idealet i Virkeligheden og for hvem disse to Begrebninger smelter sammen. Der er Goethes Prometheus, som formende Mennesker udtaler Spinozas Filosofi i ophøjede og ildfulde Rytmer. Der er endelig Marquis Posa, Revolutionen i Menneskeskikkelse, Frihedens Apostel og Profet, Type for den Slægt, der gennem Oprøret mod alle domfældte Overleveringer vilde gøre Fremskridtet muligt og Menneskeheden lykkelig.

Det er med saadanne Typer bag sig, at vor danske Literatur begynder. Fører den dem videre? Man kan ikke sige det. Thi hvorpaa vilde Fremskridtet bero? Det beror paa hvad der siden skete. Det er ikke blevet trykt i denne Form, men jeg skal fortælle det. En skøn Dag, da Werther som sædvanlig gik og fortvivlet sværmede for Lotte, faldt det ham ind, at Baandet mellem Albert og hende dog betydede altfor lidt, og han erobrede hende fra Albert. En skøn Dag blev Marquis Posa træt af at præke Frihed ved Filip den 2dens Hof for Tyrannens døde Øren, og han jog ham sin Kaarde gennem Livet — og Prometheus rejste sig fra sin Klippe og ryddede Olympen, og Faust, som var sunket i Knæ for Jordaanden, bemægtigede sig hans Jord og undertvang den med Damp, med Elektricitet, med metodisk Forskning.

Lad os se, i hvilken Skikkelse vor begyndende poetiske Literatur første Gang giver sig Form. Denne Skikkelse er Aladdin. Aladdin er den Lykkelige, som Schiller har skildret ham i sit Digt *Das Glück*, og Aladdin vil sige Poesiens og Troskyldighedens Ret til at være og Ret til at sejre. Det er en Poesi om Poesi, Poesien, som hæver sin egen Ret, Poesien, som ser sig selv i Spejlet og undrende skuer sin egen Skønhed, Noget hvormed den ikke

kan blive ved uden Fare for at blive en slap og vellystig Narcissus. Og endnu et Træk: Aladdin er Geniet, og med den guddommeligt begavede Aands hele ophøjede Dristighed støder Oehlschlager Faustfiguren fra Tronen, gør Faust til en Nureddin og lader denne Faust ende som en Wagner. Jeg tilbageholder ethvert Udbrud af min næsten uindskrænkede Beundring for dette Digt og fortsætter kun min Tankegang. Aladdin er Geniet, men hvad Art Geni? Hvad er det for Genier, paa hvilke dette Billede passer? Paa Aander maaske som Oehlschlager selv eller som hans Samtidige Lamartine, men visselig ikke paa Aander som Leonardo, som Michelangelo, som Shakespeare, Beethoven, Goethe og Schiller, Byron og Hugo, allermindst paa Napoleon, hvis samtidige Skæbne har bidraget sit til at forme Aladdin. Thi Geniet er ikke den geniale Lediggænger, men den geniale Arbejder, og de medfødte Gaver er kun Værktøjet, ikke Værket. Saa følger Figurer som Oehlschlagers nordiske Helteskikkelser, Hakon, Pálnatoke, Axel, Hagbarth, Idealer af Kraft og Kærlighed, der uden at være frembragte med en saadan Fantasiens Styrke, at de bliver antikke, dog staaar Samtiden altfor fjernt til at have et virkeligt Forhold til den. I al deres Skønhed er de for uvirkelige og forædlede til mere end ufuldkomment at afspejle den Tid, i hvilken de blev til, og deres praktiske Virkning paa Sindene er allerede derved stærkt begrænset, at de jo forkynder sig som Fortids-Idealer. Det er ikke den moderne Tids Sjælsindhold, som i dem bliver formet; med Bevidsthed skrues Sjælskildringen tilbage og en Udrensning af alt egenligt og utvetydigt Moderne forsøges. Det er lærerigt at sammenligne dem med Heltene paa et samtidigt Teater, Victor Hugos. Disse staaar maaske poetisk tilbage. Men man føler stærkere Pustet af en ny Tid, naar man ser Victor Hugos ud af Folket grebne Helt eller Heltinde skride over Scenen. Derfor blev ogsaa Hugos Tragedier allesammen forbudte af den bestaaende Regering, noget som aldrig er hændet nogen dansk, en Ejendommelighed, man kan udlægge efter sine Sympatier enten som Tegn paa vor Poesis rent digteriske eller som Tegn paa dens rent virkelighedsløse Væsen. Endnu ganske anderledes ujordiske, ja saa at sige blodløse bliver Typerne i en Literaturgruppe, der slutter sig til Oehlschlagers dramatiske Arbejder og behandler vor Middelalder, efter at hine havde behandlet vor Oldtid. Jeg mener Ingemanns Romaner. Den Livserfaring og det Livsstudium, hvorpaa

disse Bøger er grundede, er yderst ringe. De beholder et andet Værd, men til Livet har de lidt eller intet Forhold, skønt de hører til de Bøger, der iøvrigt har havt størst praktisk Virkning. De tilhører en fra Skotland indført tvivlsom, og nu næsten opgiven Kunstart, den historiske Roman, som frembragt af en fuld-blods Tory var udgaaet fra en Aandstilstand, der havde alle sine Idealer i Fortiden ligesom vor.

Paa en saadan Aandstilstand preller alfor mange af Aarhundredets store Begivenheder af. Den græske Frihedskrig, hvis Udbrud andensteds giver Signalet til saa store literære Omslag, som i Frankrig og Tyskland bliver hele Skolers Bane- og fremkaldende nye Skoler, foranlediger vel hos os adskillige smukke Digte, men efterlader sig dog neppe noget dybere Spor i Danmarks Poesi end hine berømte Linjer i *Kong Salomon og Sjørgen Hattemager*: «Hvad mener Hr. Baronen vel om Grækernes Afseer?» En Begivenhed som Revolutionen i Juli 1830 sætter sig hos saa djærv, saa fri en Aand som Poul Møller intet andet Minde end hint forresten saa smukke og saa betegnende Digt *Kunstneren mellem Oprørerne*, et Digt, der ved sin Fyrstetroskab, sin Kunstner-Ligegyldighed for Omverdenens Begivenheder, sin ubegrænsede Foragt for alle Samfundsbevægelser maler hele Tidrummet herhjemme. For Poul Møller var Revolutionerne virkeligt personliggjorte i to frisdannede Dreng og en lam Redaktør. Byrons en Fjerdedel af Aarhundredet beherskende Poesi, som ved hans stolte Død forplantes Verden over, naaer ogsaa til os; men kun Drapperiet tiltaler her, Tankerne og Typerne vogter man sig vel for at tilegne sig. En af vore ædleste og skønneste Digtgenaturer, Biskopsønnen Frederik Paludan-Müller, tilegner sig Versemaalet, Ryten, Stemningsvekslingen, den barokke Skiften mellem Sværmeri og Spot i Byrons fortællende Digting, men kun for at benytte denne Form som Indklædning for hele det overleverede Tanke- og Følelses-Sæt. Man helder den gamle Vin paa de nye Flasker og udvikler sin Poesi lidt efter lidt til et begejstret Indlæg for asketisk Moral og den stiveste Rettroenhed.

En af Aarsagerne til denne Foreteelse maa sikkert søges i Beskaffenheden af den Samfundsklasse, som i dette Aarhundrede har frembragt ikke blot vor skønne, men ogsaa for en stor Del vor videnskabelige Bogavl. Medens Frankrigs og Englands Literaturer for en stor Del er udarbejdede af uafhængige, udelids højstillede Mænd med frit Blik og vid Synskres, og medens

den tyske Literatur trods sit Professorspræg er mærket af den aandelige Uafhængighed, som under Tyskernes politiske Ufrihed var Nationens dyrebareste Gode, er vor nyere Literatur for en aldeles overvejende Del frembragt af smaa Embedsmænd eller dog Mænd med en ufri Embedsskolebanaelse. Medens den franske og engelske Adel, de store Godsejere, de store Politikere har leveret betydningsfulde Bidrag til disse Landes Bøgerverden og medens deres eegallige Literatører ofte har levet fjernet fra det regelrette borgerlige Liv, som Rejsende eller Zigjornere, har vor Adel, den gamle danske som den senere, ingen Rolle spillet i vor nyere Literatur, den mest velhavende Borgerstand neppe heller, et Par Zigjornereksistenser heller ingen Betydning havt, og det er fra Universitetet i Kjøbenhavn og Præstegaardene paa Landet, at vor Literatur som vor Kultur er gaaet ud. Et aldeles uforholdsmæssigt Antal af de toneangivende Mænd har været Præster, Præstesønner eller teologiske Kandidater. Ja saa stærk har den teologiske Indflydelse været, at ifald man tænkte sig et Land af Danmarks Størrelse bestyret som en Art Kina og forestillede sig en Lov, ifølge hvilken i en vis given Tid ingen andre end teologiske Kandidater skulde have Stemmeret i Literaturen eller Tilladelse til for deres Landsmænd at bearbejde Indtrykkene udefra, saa vilde det være et interessant Spørgsmaal at undersøge, hvori vel en saadan Literatur, forfattet af teologiske Kandidater, vilde blive forskellig fra en stor Gruppe af vor i et betydeligt Tidrum.

Det synes som om det ikke skulde lykkes, os at udtrykke noget Typisk i anden Form end som Skønarveri eller Forvrængning. Efter alle hine højtidelige Skikkelser følger en Række Vrængbilleder. Heiberg samler Karaktertrækkene fra alle sine Vaudeviller til et Billede af den kjøbenhavnske Spiasborger i *En Sjæl efter Døden*, og Paludan-Müller skriver sit Mesterværk *Adam Homo*, strengt taget den eneste virkeligt typiske og for en Fremmed lærerige danske Roman. Den indeholder al den europæiske Reaktionstids Slaphed og Uselshed samlet som i en Essens. Adam Homo er Mennesket i Almindelighed, lad saa være, men Mennesket fra Christian den 8des Tid. Samtidigt taber den fra Uddlandet indførte filosofiske Bevægelser sig herhjemme, den begyndende Hegelske Skole stanser, Heiberg afløses af Kierkegaard og Lidenskaben for at tænke af Lidenskaben for at tro. Den filosofiske Bevælgelse ophører foreløbig uden at have afsat nogen Bog endstige

noget Værk, og den etisk religiøse Bevægelse, som begynder, faar sin Parallel og sin Fortsættelse indenfor Poesien. En Gruppe skønne, men barnlige Bondenoveller, vort Aarhundredes Hyrde-scener, følger den religiøse Strøm. Men højere og højere stiger Sværmeriet for aabenbaret Religion og Forsagelsens Moral. Man overbyder hinanden i at optaarne Idealer, ud fra hvilke Virkeligheden kun øjres som et fjært sort Punkt.

Hvori er Strømmen udmundet? I Skikkelser som Patudan-Müllers Kalanus, der i from Henrykkelse opbrænder sig selv paa Baalet, og som Ibsens Brand, hvis Sædelære gennemført vilde drive Halvdelen af Menneskene til at sulte ihjel af Kærlighed til Idealet.

Og der er vi endte. Ingensteds Europa over saa højtspændte Idealer og ikke mange Steder et plattere aandeligt Liv. Thi man maa dog være yderligt barnlig for at tro, vort Liv svarer til hine Typer. Saa stærk har Strømningen været, at selv en saa oprørsk anlagt Natur som Ibsens er bleven inddraget i den. Er Brand Revolution eller Reaktion? Jeg skal ikke kunne sige det, saa meget har dette Digt af begge Døle.

Det forrige Aarhundredes to store Grundtanker var disse: i Videnskaben den frie Forskning, i Poesien Humanitetens frie Udfoldelse. Hvad der ikke bliver i denne Strøm, det glider ned ad Forfaldstidernes og tager Vejen til Byzants. Det vanslægtter og vanarter. Thi udenfor denne Bevægelse er alle Bevægelser byzantinske. I Videnskaben byzantinsk Skolastik, i Kunsten og Poesien Legemer og Aander, der ikke ligner Legemer og Aander, ensformige og ufuldbaarne.

Giv en Sirius-Beboer, der kun har gennemlæst vor klassiske moderne Poesi, et Par moderne udenlandske Dramer i Hænde f. Eks. Alex. Dumas's *Le fils naturel*, Emile Augier's *Les effrontés* og *Le fils de Giboyer*, og han vil gøre Bekendtskab med utallige Samfundstilstande og Samfundsspørgsmaal, som han ikke kendte, fordi de, skønt de eksisterer i vort Samfund, ikke eksisterer i vor Literatur. Thi til den moralske Iyren svarer som Modstykke det moralske Snerperi. Hvad har vi gjort af hint første Opsving, da man herhjemme som overalt ved Aarhundredets Begyndelse første Gang skimtede en Poesi bag de tre Eaheder, en Guddøm bag Treenheden, en Kærlighedens Lykke bag det konventionelle Ægteskab, en Sandhed bag Dogmerne, en Lighed bag Kaste-

adskillelsen og Standsinddelingen, en Frihed højt over Vedtægten og Selskabets og Samfundsmoralens Tvang!

Oehenschläger frigjorde vor Poesi fra Nyttetidsalderens Moral. Han sejrede skønt efter en Kamp og Poesien blev fri. Heiberg bragte Logikken i ligesaa stor Ære som den, hvori Poesien stod, han frigjorde den æstetiske Kritik fra Følelsesræsonnementet og erobrede et nyt Jordsmon for Filosofien. Saa kom de første Fordringer paa politisk Frihed. Men Bannerførerne i Literaturen svarte: Hvad raaber I paa politisk Frihed, den sande Frihed er Viljens egen indre Frihed; at vinde den er jer altid tilladt, og den anden er, naar hin er givet, uden al Betydning.

Man havde skrevet store metafysiske Afhandlinger om Viljens Frihed, Determinisme og Afsindighed; man skrev nye politiske om Frihed og Forfatning og beviste, at et Land havde en Konstitution ogsaa uden konstitutionel Regeringsform, sand Frihed ogsaa uden formulerede Friheder; men man opnaaede dog ikke at berolige Sindene og vi fik politisk Frihed. Mon ikke Betingelsen for et Fremskridt paany vilde være den, at Løsenet atter blev Frihed: Aandsfrihed, at man istemmede: vi vil den frie Tanke og den frie Humanitet. Det vil da ikke nytte, at man svarer: «Hvad raaber I paa Frihed, I har jo al den, I kan ønske!» og man mener den politiske Frihed. Man vil ikke erklære sig tilfreds med den. Det er ikke saa meget ydre Love, der behøver at forandres, om end ogsaa de, som det er den hele Samfundsbetragtning, som den yngre Slægt fra Grunden af maa omforme og opløje, før en ny Literatur kan skyde op. Hovedarbejdet vil blive gennem en Mangfoldighed af Kanaler at lede de Strømninger, som har deres Udspring i Revolutionen og Fremstridtsideerne, herind og at stanse Reaktionen paa alle de Punkter, hvor dens Opgave historisk er endt.

Alexander L. Kielland: Samlede digterværker, bind I, Gyldendal, Oslo 1934

Erotik og Idyl.

«Se bare til at komme sammen!» sagde Fru Olsen.

«Ja, jeg forstaar ikke, hvorfor I ikke gifte Eder nu til Høsten.» udbød den ældre Frøken Ludvigsen, der sværmede for den sande Kjærlighed.

«Aa ja!» raabte Frøken Louise, som var vis paa at blive Brudepige.

«Men Søren siger, han har ikke Raad,» svarede den Forlovede lidt frygtsomt.

«Ikke Raad!» gjentog Frøken Ludvigsen, «at en ung

1879

Pige kan nævne et saadant Ord! Hvis du allerede nu vil lade din unge Elskov gro over af prosaiske Beringer, hvad bliver der saa tilbage af den ideelle Glands, som kun Kjærligheden fornaar at sprede over Livet. At en Mand kan tage saadanne Hensyn, kan jeg tilnød forstaa — det er jo paa en vis Maade hans Pligt; men en fin Kvindesjæl i Forelskelsens Skjærsummer! — nei, nei, Marie! lad for Guds Skyld ikke disse lave Pengespørgsmaal formørke din Lykke!»

«Aa nei!» raabte Frøken Louise.

«Og desuden,» tog Fru Olsen tilorde, «desuden har din Kjæreste slet ikke saa lidet at leve af. Min Mand og jeg begyndte saamænd med meget mindre. — Jeg ved, hvad du vil sige, at Tidene vare anderledes dengang. Ja, Gudbevars! dette vide vi; jeg undrer mig bare over, at I ikke blive kjede af at fortælle os det. Tro I da ikke, at vi Gamle, der selv have oplevet Overgangen, har den bedste Indsigt i, hvad der fordreder for at leve før og nu. Naar derfor jeg som en erfaren Husmoder siger, at din Kjærestes Gage hos min Mand i Forbindelse med, hvad han lettelig vil kunne tjene ved Extraarbejde, er tilstrækkeligt til at gifte sig paa, saa kan du vel begribe, at jeg tager det tilbørlige Hensyn til de forandrede Forhold.»

Fru Olsen var bleven ganske ivrig, uagtet Ingen tænkte paa at sige hende imod. Men hun var saa ofte i Samtaler af den Art bleven irritert ved at høre især de unge Fruer udbrede sig over, hvor latterligt billigt alting havde været for tredivte Aar siden. Det var som om man vilde forringe den mønsterværdige Maade, hvorpaa hun havde ført sin Husholdning.

Denne Samtale gjorde et dybt Indtryk paa den Forlovede; thi hun havde megen Tillid til den kloge og erfarne Fru Olsen. Og denne havde, siden Marie blev forlovet med Sorenskriverens Fuldmægtig, taget sig meget ivrigt af hende. Det var en energisk Kone, og da hendes egne Børn allerede vare voxne og gifte hver paa sin Kant, var det et velkomment Afløb for hendes Virkelyst at faa ligesom en Anpart i de unge Forlovede og hvad der vedrørte dem.

Maries Moder var derimod en meget stilsfærdig Dame. Hendes Mand, der havde haft et lidet Embede, var død saa tidligt, at Pensionen var yderst knap. Hun var af god Familie og havde i sin Ungdom ikke lært andet end at spille Pianoforte. Denne Færdighed havde hun forlængst ophørt at øve, og i Tidens Løb var hun blevet overordentlig religiøs. —

«Hør nu, min kjære Fuldmægtig! tænker De slet ikke paa at gifte Dem?» spurgte Sorenskriveren paa sin godslige Maade.

«Jo!» — svarede Søren langtrukket, «naar jeg faar Raad.»

«Raad,» gjentog Sorenskriveren, «De er s'gu ikke daarlighst stillet. Jeg ved, at De har lagt Dem noget tilbedste.» —

«En Ubetydelighed,» — indskjød Søren.

«Nuvel — lad saa være; men det viser, at De har økonomisk Sands, og den er mange Penge værdt. Med deres gode Examen, Deres Familieforbindelser og øvrige Konnektioner i Hovedstaden behøver det ikke at vare saa længe, inden De kan begynde at søge de mindre Embeder, og er man først kommen ind paa Embedsbanen, saa gaar det — som De ved — af sig selv.»

Søren bed i Pennen og saa raadvild ud.

«Lad os nu tænke os,» fortsatte Principalen, «at De — takket være Deres Sparommelighed — kan sætte Bo uden synderlig Gjæld, saa har De jo Deres Fuldmægtig-gage og hvad De ellers vil kunne fortjene ved Extraarbejde. Og det skulde dog være underligt, om ikke en Mand med Deres Dygtighed skulde finde Plads for sin overflødige Tid i en opadstræbende Handelsby som vor.»

Søren tænkte hele Formiddagen paa Sorenskriverens Ord; det stod mere og mere klart for ham, at han overvurderede de økonomiske Vanskeligheder ved at gifte sig, og det var jo i grunden sandt, han havde adskillig Tid tilovers fra Kontoret.

Han skulde spise Middag hos Principalen, hvor og saa hans Kjæreste var. Idetheletaget mødtes de Unge næsten vel saa ofte hos Sorenskriverens som i Maries

Hjem. Thi den eiendommelige Færdighed, Fru Møller — Mariæ Moder — havde erhvervet sig i at give alle Samtaler en religiøs Udgang, var ikke videre tiltrækkende for de Unge.

Yed Bordet blev det talt om et lidet yndigt Hus. Fru Olsen havde opdaget: «ret en Rede for et Par nygifte», som hun udtrykte sig. Søren erkjendte sig i Forbigaaende om Prisen og fandt den noksaa rimelig i Forhold til Fruens Beskrivelse.

— Naar Fru Olsen saa gjerne vilde se dette Ægteskab fremskyndet, saa var det for det første — som antydet — for at faa noget at beskæftige sig med, og dernæst kom det af et ubestemt Ønske om, at noget overhovedet skulde foregaa — et psykologisk Fænomen, der ikke er sjældent hos energiske Karakterer under smaa, ensformige Forhold.

Sørenskriveren arbejdede i samme Retning, for det første efter Ordre fra Fruen, og for det andet, fordi han tænkte, at naar Søren blev gift med Frøken Marie, der skyldte hans Hus saameget, vilde han bindes end fastere til Kontoret, og Sørenskriveren var tilfreds med sin Fuldmægtig.

Efter Bordet spadserede de Forlovede i Haven. De talte sammen paa en underlig, stakaandet Maade, indtil Søren i en Tone, som skulde være let, henkastede den Bemærkning: «Hvad mener du, om vi giftede os ihøst?»

Marie glemte at blive overrasket; hun havde jo selv gaaet i de samme Tanker, og derfor svarede hun, idet hun saa ned: «Ja, synes du bare, vi har Raad, skal det vist ikke være mig imod.»

«Lad os engang regne efter,» sagde Søren og trak hende ind i Lysthuset.

En halv Time efter traadte de Arm i Arm ud i Solskinnet. Det var somom det ogsaa skinnede at dem, thi der hviler en Glands over en kjæk Beslutning, tagen efter moden Overveelse og Beregning.

En og anden kunde mene, at man ikke bør stole ubetinget paa et Regnestykkes Rigtighed alene af den Omstændighed, at to Elskende havde faaet ud præcis den

samme Facit, især hvor Problemet har dreiet sig om Valget mellem den høieste Lyksalighed eller Forsøgelse.

Søren havde ogsaa, mens de regnede, haft nogle Anfægtelser. Han mindedes, hvorledes han selv i Studenterdagene havde talt i høie Ord om Ansvarret mod Efterlægten, hvorledes han ad filosofiske Omveie havde paavist det egoistiske ved Kjærligheden og opkastet det latterlige Spørgsmaal, om man saadan uden videre har Ret til at sætte Børn i Verden.

Men Tiden og det praktiske Liv havde heldigvis helbredet ham for disse ørkesløse og skadelige Tanker og rimenter. Og desuden var han altfor sædelig og velopdragen til at ville støde den Intet anende Elskende ved at medtage i Beregningen en saa frivol Udsigt som den, at de kunde faa mange Børn. Det er jo netop saa smukt, at de unge Mennesker overlade disse Ting til Vorherre og Storken.

Der blev stor Glæde ikke alene hos Sørenskriverens; men hartad den ganske By kom i en Art Febertilstand ved Efterretningen om, at Fuldmægtigen skulde have Bryllup til Høsten. Thi de, der kunde vente Invitation til Brylluppet, glædede sig længe forud; og de, der ikke kunde vente det, ærgrede sig og skumlede; men de, som vidste, at de stod paa Ekspetrancelisten, vare halvt fortumlede af Spænding. Og al Sindsbevægelse har Værd i rolige Smaabyer.

— Fru Olsen var en modig Dame, og dog bankede hendes Hjerter, da hun begav sig paa Veien til Enkefru Møller. Det er saa sin egen Sag at bede en Moder om at faa Lov til at holde Datterens Bryllup. Men hun kunde have sparet sin Ængstelse.

Thi Fru Møller skyede enhver Anstrængelse næsten ligesaameget som hun skyede Synden i enhver Skikkelse, og derfor følte hun en stor Lettelse ved Fru Olsens Forslag, der blev fremsat med en for denne Dame usædvanlig Delikatesse. Det var imidlertid ikke Fru Møllers Manér at vise nogen let eller tilfreds Stemning. Da Alt jo igrunder var «Kors» paa en eller anden Maade, lod hun det ogsaa nu skinne igjennem, at hen-

des Taalmodighed var istand til at bære enhver Tilskikkelse.

Fru Olsen vendte straalende tilbage fra denne Visit. Hun var gaaet glip af den halve Fornøjelse ved dette Ægteskab, om hun ikke havde faaet holdt Bryllupet; thi at holde Brylluper var Fru Olsens Specialitet. Hun lagde da sin Økonomi tilside, og den Tilfredsstillelse, hun følte ved at faa Brug for hele sin Arbeidskraft, gjorde hende formeligt elskværdig. Desuden var Embedet godt, og Olsen havde altid eiet en liden Formue, som der imidlertid aldrig blev talt om.

— Saa blev der da holdt Bryllup, og et prægtigt Bryllup var det. Frøken Ludvigsen havde skrevet en rimfri Sang om den sande Kjærlighed, der blev sunget ved Bordet, og Louise tog sig bedst ud af alle Brudepigerne.

De Nygifte flyttede ind i den af Fru Olsen opdagede Rede, for at begynde denne halvbevidste Tilværelse af festlig Lyksalighed, som Englænderne kalde «Honningmaaned», fordi den er for sød, Tyskerne «Flitterwochen», fordi Glandsen svinder saa hurtigt, og vi «Hvedebrødsdagen», fordi vi vide, at der kommer Husmandskost bagfter.

Men i Søren's Hus varede Hvedebrødsdagen længe, og da Vorherre gav dem en liden Engel med gule Lokker, var deres Lykke saa stor, som vi overhovedet kunne vente den i denne triste Verden.

Med Hensyn til Indtægten — saa slog den nogenlunde til, uagtet Søren desværre ikke havde opnaaet at sætte Bo uden Gjæld; men med Tiden skulde det nok rette pa sig. —

— Ja, med Tiden! — Aarene gik, og hvert Aar skjænkede Vorherre Søren en liden Engel med gule Lokker. Efter et sexaarigt Ægteskab havde han altsaa præcis 5 Børn. Den lille rolige By var uforandret, Søren var fremdeles Fuldmægtig, Sørenskriverens vare de samme; men Søren selv var ikke til at kjende igjen.

Der gives Sorger og tunge Slag af Skjæbnen, om hvilke man siger, at de kunne gjøre en Mands Haar graat paa en Nat. Saadanne Tilskikkelser vare ikke

faldne i Søren's Lod. Hvad der havde sat ham graa Haar i Hovedet, bøtet hans Ryg og gjort ham gammel før Tiden, var en langsom, vulgær Sorg — Nærings-sorgen.

Næringsorgen spiller den samme Rolle blandt Sorgerne som Tandpinen blandt Sygdommene. Den er ikke nogen enkelt Smerte, der lader sig beseire i aaben Kamp; den er ikke som en Nervefeber eller en anden «ordentlig» Sygdom, der har en Udvikling — en Krisis. Men ligesom Tandpinen er lang og ensformig som en Bændelorm, saaledes lægger Næringsorgen sig om sit Offer som en graa Sky; man tager den paa sig hver Morgen med sine luvslidte Klæder, og man sover sjelden saa dybt, at man ganske glemmer den.

Det var i den lange Kamp mod den fremtrængende Fattigdom, Søren havde slidt sig op; og dog var han en stor Økonom.

Men der gives to Slags Økonomi: den aktive og den passive. Den passive Økonomi tænker Dag og Nat paa, hvorledes den skal spare en Skilling; den aktive pønser ligesaa ivrigt paa, hvorledes den skal tjene en Daler. Den første Slags Økonomi — den passive — hører hjemme hos os, den aktive i de store Samfund — væsentlig i Amerika.

Søren havde sin Force i den passive Retning. Han anvendte al sin Fritid og lidt af Arbejdstiden med til at udspekulere alskens Besparelse og Indskrænkninger. Men enten det nu kom af, at han ikke havde Held med sig eller — hvad der er mest troligt — af, at hans Indtægter i Virkeligheden vare for smaa til at leve af med Kone og 5 Børn, nok er det: hans finansielle Stilling forværredes.

Alle Pladse i Livet synes sa vel besatte: og dog er der nogle Mennesker, der komme an overalt. Søren hørte ikke til disse, og han søgte forgjæves efter dette Extraarbejde, der baade for ham selv og for hans Kjæreste havde staaet som en dunkel, men rig Indtægtskilde. Helt ikke havde han noget Gavn af sine gode Forbindelser. Det er altid fuldt op af Folk, der ville hjælpe haabefulde, unge Mennesker, som kunne hjælpe

sig selv; men trængende Familiefædre komme altid til Uleilighed.

Søren havde havt mange Venner. Man kunde ikke sige, at de havde trukket sig tilbage fra ham; men han var ligesom bleven borte for dem. Naar de nu mødtes, var der en vis Forlegenhed paa begge Sider. Søren havde ikke længer Sands for, hvad der interesserede de andre; og disse kjædede sig, naar han udbredte sig over, hvor haardt han arbejdede og hvor dyrt det var at leve.

Og naar han saa en enkelt Gang blev buden i Hærreselskab til en af sine Ungdomsvener, gik det ham som det pleier at gaa Folk, som til dagligt Brug lever yderst tarveligt: han forspiste sig og drak for meget. Og fra at have været den muntre, men fine og forsigtige Søren, sank han ned til at blive etslags Nar, der holdt vrøvlede Taler, og om hvem Selskabets Hvalpe samlede sig efter Bordet, for at gjøre Løier. Men hvad der gjorde det pinligste Indtryk paa hans Bekjendte var, at han var bleven aldeles ligegyldig for sin Paaklædning.

Søren havde nemlig været yderst nøiagtig med sit Toilette; i Studenterdagene hed han «den sirlige Søren». Og selv som Familiefader havde han en tidlang vidst at give sine tarvelige Klæder et vist Sving. Men efterat den haarde Nød havde tvunget ham til at bruge hvert Klædningsstykke i en unaturlig lang Tid, havde hans Forfængelighed tilsidst givet sig over. Og naar en mand mister Standsen for at holde sin Person pen, mister han den gjerne totalt. Det var hans Kone, som maatte gjøre ham opmærksom, naar Anskaffelsen af en ny Frak var absolut nødvendig, og naar hans Flipper blev altfor fillede i Kanten, klippede hun dem med en Sax.

Selv havde han andet at tænke paa — Stakkel. Men naar der kom Fremmede i Kontoret eller naar han skulde ind ad en Dør, havde han den rent mekaniske Vane at spytte paa sit Frakkeopslag og gnide det med Haanden. Ligesom de rudimenta af Organer, der ere gaaende tilgrunde ved Ikkebrug, som Zoologerne finde hos visse Dyr, var dette den eneste Levning af «den sirlige Søren»s Pyntelyst. —

Imidlertid bar Søren sin værste Fiende i sit eget Indre. Han havde i sin Ungdom systet med Filosofi, og nu hændte det stundom, at denne usalige Lyst til at tænke kom over ham, kuldkastede alle Indvendinger og endte med at stille alt paa Hovedet.

Der var, naar han tænkte paa sine Børn, at dette hændte ham.

Naar han betragtede disse smaa Skabninger, som — det kunde han ikke skjule for sig selv — i Tidens Løb bleve mere og mere vanskjættede, var det umuligt for ham at se dem under Kategorien: gullokkede Engle, som Vorherre havde givet ham. Han maatte jo tilstaa, at Vorherre ikke giver os saadanne Gaver uden nogen Foranledning fra vor Side, og da spurgte Søren sig selv: Har du havt Ret til dette? Han tænkte paa sit eget Liv, der var begyndt under lykkelige Forhold. Han kom fra et komfortabelt Hjem; hans Fader — en Embedsmand — havde givet ham Landets bedste Uddannelse; han var udrustet til Livets Kamp som de Bedste; — og hvorledes var han kommen fra det?

Og hvad havde han at give sine Børn med i den Kamp, hvori han sendte dem? De begyndte sit Liv i Trang og Mangel, som helst skulde skjules; de lærte tidligt den bitre Uoverensstemmelse mellem Forventninger og Fordringerne til Livet og de ydre Kaar; og fra sit uryddige Hjem vilde de medtage — kanske den tungeste Arv et Menneske kan slæbe med sig gennem Livet: Fattigdom med Pretensionet.

Søren prøvede at sige: Vorherre vil nok tage sig af dem. Men han skammede sig strax; thi han følte at det var Noget, han sagde, for at undskylde sig og bero- lige sin Samvitighed.

Disse Tanker vare hans værste Plage; men, for at sige Sandheden, det var ikke ofte, de kom over ham; thi Søren var bleven sløv. Det mente ogsaa Sørenskriveren. «Det var i sin Tid,» plejede han at sige, «en ret flink Mand — min Fuldmægtig. Men — ser Del dette overilede Giftermaal, de mange Børn o. s. v. — kort sagt, det er næsten forbi med ham.»

Daarligt klædt og daarligt ernæret, fuld af Gjæld og

Bekymringer var han træt og udslidt uden at have udrettet noget. Og Livet gik sin Gang, og Søren slæbte sig med. Han syntes glemt af alle undtagen af Vorherre, der — som sagt — hvert Aar skjænkede ham en liden Engel med gule Lokker. —

Sørens unge Hustru havde troligt fulgt sin Mand gennem disse sex Aar, og saa var hun ogsaa kommen til det samme Maal.

Det første Aar af hendes Ægteskab var gledet forbi som en Drøm af svimlende Lyksalighed. Naar hun løftede den lille gullokkede Engel op for de beundrende Veninder, var hun skjøn som et fuldendt Billede af Moderglæden; og Frøken Ludvigsen sagde: «Se! den sande, den ægte, den rigtige Kjærlighed!»

Men snart blev Fru Olsens «Rede» for trang; Familien øgede, mens Indtægterne stod stille. Daglig stillede der nye Krav til hende, nye Sorger og nye Pligter. Marie tog kraftig fat, thi hun var en modig og forstandig Kvinde.

Det er ikke et Arbejde af de saakaldte opløftende, at forestaa et Hus fuldt af smaa Børn uden Midler til at tilfredsstille endog de tarveligste Fordringer til Komfort og Velvære. Dertilmed var hun jo aldrig rigtig frisk; hendes Tilstand bevægede sig mellem enten nylig at have havt et Barn eller snart at skulle have et. Medens hun kavede fra Morgen til Aften, mistede hun sit gode Humør, og hendes Sind blev bittert; stundom spurgte hun sig selv: hvorledes hænger dette sammen?

Hun saa den Iver, hvormed de unge Piger eftertrægte Ægteskabet, og den selvilfredse Mine, hvormed de unge Mænd tilbyde det; hun tænkte paa sine egne Erfaringer, og hun fik en Følelse af, at man havde narret hende.

Men det var ikke rigtigt af Marie at tænke saaledes; thi hun havde faaet en udmærket Opdragelse.

Den Livsanskuelse, hvori hun tidligt var bleven indøvet, var den eneste skjønne, den eneste, der var istand til at redde det Ideale for hende i Livet. Ingen styg, prosaisk Betragtning af Tilværelsen havde nogensinde kastet sin Skygge over hendes Udvikling; hun vidste,

at Elskoven er det skønneste paa Jorden, at den staaer over Fornuften og findes i Ægteskabet; med Hensyn til Børn havde hun lært at rødmø, naar de nævntes.

Der var altid vaaget strengt over hendes Læsning. Hun havde læst mange alvorlige Bøger om Kvindens Pligter; hun vidste, at hendes Lykke er at blive elsket af en Mand, og hendes Bestemmelse at være hans Kone. Hun kjendte Menneskenes Ondskab, hvor ofte de stille sig iveien for to unge Elskende; men hun vidste ogsaa, at den sande Kjærlighed tilslut gaar seirrig ud af Kampen. Og naar Menneskene gik tilgrunde i Livets Kamp, var det fordi de sveg Idealet, og det hun troede paa, skjøndt hun ikke vidste, hvad det var.

Hun kjendte og elskede de Digttere, hun fik læse. Meget af det erotiske forstod hun kun halvt, men det var netop saa yndigt. Hun vidste, at Ægteskabet var en alvorlig — meget alvorlig Ting, hvori der hørte Præst, og at Ægteskaberne stiftes i Himmelen ligesom Forlovelserne i Balsalen. Men naar hun i hine unge Dage tænkte sig dette alvorlige Forhold, da var det somom hun saa ind i en fortryllet Skov, hvor Amorinet binde Kranse, Storkene bringe smaa gullokkede Engle, og foran den lille Hytte i Baggrunden, der dog er stor nok til at rumme al Verdens Lyksalighed, sidder det ideale Ægtepar og fordyber sig i hinandens Øine.

Og aldrig havde nogen være smagløs nok til at sige til hende: «Undskyld, Frøken! skulde De ikke have Lyst til at følge mig om paa den anden Side, og se Sagen et Øieblik paa Vragen. Tænk, om det Altsammen ikke var andet end Dekorationer af Pap.»

Nu havde Sørens unge Hustru rigelig Anledning til at iagttage Dekorationerne paa Vragen.

Fru Olsen havde fra Begyndelsen besøkt hende sent og tidligt og overvældet hende med Raad og Tilretvisninger. Baade Søren og hans Kone vare mangan Gang hjertelig kjede af hende; men de skyldte jo Olsens saameget.

Dog lidt efter lidt kjølnede den gamle Dames Iver. Da de Unges Hus ikke længer var saa rent, saa ordentligt og mønsterværdigt, at hun kunde være stolt af sit

Værk, forsvandt hun efterhaanden; og naar Sørens Kone en enkelt Gang bad om Raad eller Hjælp, var Fru Sorenskriverinden paa sin høie Hest, indtil den unge Frue ikke mere henvendte sig til hende. Men naar Samtalen i Selskaber faldt paa Sorenskriverens Fuldmægtig, og Nogen ytrede Medlidenhed med den stakkels Kone med de mange Børn og de kummerlige Indtægter, da tog Fru Olsen Ordet med stor Kraft: «Jeg kan forsikre Dem, at om Marie havde dobbelt saa meget at leve af og slet ingen Børn, vilde det dog ikke forslaa. Hun er — ser Del» — og Fru Olsen gjorde en Bevægelse med Hænderne, som om hun øste ud til alle Sider.

Marie kom ikke ofte i Selskab; og naar hun saa optraadte i sin vel ti Gange forandrede Brudekjole, var det ialmindelig for at sidde alene i en Krog eller føre en kjedelig Samtale med en ligestillet Husmoder om de dyre Tider og de urimelige Tjenestepiger.

Og de unge Damer, der havde samlet Herrerne omkring sig enten midt paa Gulvet eller i det Værelse, hvor de fandt de bedste Stole til at ligge i, hviskede til hverandre: «Hvor det dog er kjedsommeligt, at de unge Koner aldrig kan tale om andet end Husholdning og Børnetøi.»

I den første Tid havde Marie ofte haft Besøg af sine mange Veninder. De vare henrykte over det hyggelige Hus, og den lille gullokkede Engel maatte formelig beskyttes mod deres graadige Beundring. Men naar det nu hændte, at en af dem forvildede sig ind til hende, var det helt anderledes. Der var ikke længer nogen gullokket Engel i ren, broderet Kjole med røde Silkebaand at fremvise. Børnene, der aldrig vare presen-table uden Varsel, blev i Hast jagede ud — efterladende Legetøi paa Gulvet, halvspiste Smørogbrød paa Stolene og denne eiendommelige Atmosphære, som man i det høieste kan taale hos sine egne Børn.

Dag ud og Dag ind gik hendes Liv under stadig Slid; mangengang, naar hun maatte høre sin Mand klage over, hvor haardt han arbejdede, tænkte hun med etslags Fjends: Jeg gad vide, hvem der har det tungeste Arbejde af os to?

I en Henseende var hun lykkeligere end sin Mand. Hun havde ingen Anelse om Filosofi, og naar hun kunde stjæle sig til et lidet, roligt Øieblik, for at fordybe sig i sig selv, færdedes hun paa helt andre Veie end den arme Filosof.

Hun havde intet Sølvtøi at pudse, ingen Guldstads, hun kunde tage frem og pynte sig med. Men i Hjertets inderste Krog gjemte hun alle Minderne fra det første Aar af hendes Ægteskab, fra dette eventyrlige Jubel-aar. Og hun pudsede dem — disse Minder; hun holdt dem saa blanke, at de skinnede klarere for hvert Aar, som gik.

Men naar den trætte og forgræmmede Husmoder i al Hemmelighed smykkede sig med disse Herligheder, var det dog ikke saa, at de formaadede at kaste nogen Glæde over hendes nuværende Liv. Hun var sig neppe bevist nogen Sammenhæng mellem den gullokkede Engel med røde Silkebaand og den lille femaars Gut, der laa og grov i det mørke Gaardsrum. Disse Øieblikke rev hende ud af al Sammenhæng, det var som en Opiumsrus.

Naar der saa blev raabt paa hende etsteds fra i Huset, eller et af Børnene blev bragt brølende ind fra Gaden med en stor Kugle i Panden, skjulte hun i Hast sine Skatte, og med sit sædvanlige Udtryk af haabløs Træthed lod hun sig atter gribe af sine utallige Pligter og Sorger.

— Saaledes var det gaaet med dette Ægteskab, og saaledes arbejdede disse Ægtefolk sig fremad. De trak begge det samme tunge Læs; men trak de sammen? — Det er trist, men det er sandt: naar Krybben er tom, bides Hestene. —

— Der var stor Chocolate hos Frøknerne Ludvigsen — lutter Ugifte.

«Thi de gifte Damer ere saa prosaiske,» sagde den ældre Frøken Ludvigsen.

«Uf jat!» raabte Louise.

Stemningen var belivet som den pleier at være i saadant Selskab og ved saadan Leilighed; og idet Samtalen fór Byen rundt, kom den ogsaa indom hos Søren. Alle

vare enige om, at det var et høist ulykkeligt Ægteskab og et sørgeligt Hus; nogle syntes Synd, andre dadlede.

Da tog den ældre Frøken Ludvigsen Ordet med en vis Høitidelighed: «Jeg skal sige Eder, hvad Feilen er ved dette Ægteskab; for jeg kjender Sagen tilbunds. Alle rede før hun blev gift, var der ved Marie noget beregnende, noget lavt prosaisk, der er aldeles fremmed for den sande, den ægte, den rigtige Kjærlighed. Dette har senere udviklet sig og hævner sig nu grusomt paa dem begge. Thi vistnok har de ikke meget at leve af; men hvad skulde det gjøre for To, som i Sandhed elske hinanden? det er dog ikke Rigdommen, som betinger Lykken. Er det ikke meget mere netop i de fattige Hjem, at Kjærligheden paa det skønneste viser sin Ahnagt? — Og hvem vilde desuden kalde dem fattige! Har ikke Vorherre rigeligen velsignet dem med sunde og friske Børn? Se — det er nu deres Rigdom! Og havde deres Hjærter været opfyldte af den sande, den ægte, den rigtige Kjærlighed, saa — saa —»

Frøken Ludvigsen stod lidt fast.

«Hvad saar?» — spurte en modig, ung Dame.

«Saa» — fortsatte Frøken Ludvigsen med Høihed, «saa skulde vi nok ogsaa have seet, at deres Livsvei var bleven dem beskikket ganske anderledes.»

Den modige Dame skammede sig.

Der blev en Pause, under hvilken Frøken Ludvigsens Ord sankede sig dybt i alles Hjærter. De følte alle, at dette var Sandheden, al Uro og Tvivl, som maaske kunde findes hos en og anden, forsvandt; og alle styrkedes i sin skjønnede og urokkelige Tro paa den sande, den ægte, den rigtige Kjærlighed; thi de var alle ugifte.

Balstemning.

Ad de glatte Marmortrin var hun steget op uden Uheld, uden Anstrængelse, alene baaret af sin store Skjønhed og sin gode Natur. Hun havde indtaget sin

Plads i de Riges og Mægtiges Sale uden at have betalt Adgangen med sin Ære og sit gode Rygte. Og dog var der ingen, som kunde sige, hvørfra hun var kommen; men der hviskedes om, at det var dybt nedefra.

Som et Hirtrebarn i en Udkant af Paris havde hun hensult sin Barndom i et Liv mellem Last og Armod, som kun de have Begreb om, der kjende det af Erfaring. Vi andre, der have vor Kundskab fra Bøger og Beretninger, maa tage Fantasiaen tilhjælp, for at faa en Ide om den arvelige Jammer i en stor By; — og endda er maaske de skrækkeligste Billeder, vi udmale os, blege mod Virkeligheden.

Det var i grunden kun et Tidsspørgsmaal, naar Lasten skulde gribe hende — som et Tandhjul griber den, der kommer for nær en Maskine —; for — efter at have hvirvlet hende rundt i et kort Liv af Skjændsel og Fornedrelse — med en Maskines ubønhørlige Nøagtighed — at lægge hende af i en Krog, hvor hun ukjendt og ukjendelig kunde ende dette Vrængebillede af et Menneskeliv.

Da blev hun, som det undertiden hænder, «opdaget» af en rig og høitstaende Mand, idet hun som fjorten-aars Barn løb over en af de bedre Gader. Hun var paa Veien til et mørkt Bagværelse i Rue des quatre vents, hvor hun arbejdede hos en Madame, hvis Specialitet var Balblomster.

Det var ikke blot hendes overordentlige Skjønhed, der fængslede den rige Mand, men hendes Bevægelser, hendes Væsen og Udtrykket i disse halvfærdige Træk — alt syntes ham at tyde paa, at her førtes en Kamp mellem en oprindelig god Karakter og en begyndende Frækhed. Og da han besad den overflødige Rigdoms uberegnelige Luner, besluttede han at gjøre et Forsøg paa at redde det stakkels Barn.

Det var ikke vanskeligt at sætte sig i Besiddelse af hende, da hun ikke tilhørte nogen. Hun fik et Navn og blev anbragt i en af de bedste Klosterskoler; og hendes Velgjører havde den Glæde at iagttå, at de onde Spirer døde hen og forsvandt. Hun udviklede en elsk-

Tarjei Vesaas

Tarjei Vesaas (1897–1970) debuterte alt i 1923, men vann først sin posisjon som ein av dei aller fremste norske forfatarane med ei rekkje viktige verk frå og med *Kimen* (1940). Denne posisjonen er nok først og fremst tufta på romanane hans, men han er også ein framifrå lyrikar og novellist. Med novellesamlinga *Vindane* (1952) var Vesaas ein litterær konkurranse i Venezia om den beste europeiske boka frå 1952. Vesaas gav ut fire novellesamlingar i tidsrommet 1929–59, med *Vindane* som eit hødepunkt.

Vesaas var ein eksperimentierende kunstnar som stadig søkte nye former og uttrykk i sin prosa og i sin lyrikk. Novelle-utvalet her syner *noko* av denne variasjonen i kunstnarisk formspråk.

«Naken» (*Vindane*, 1952) på sine to-tre sider, syner kva eit kunstnarisk konsentrert uttrykk kan formidle av intens og samansett mening, gjennom stilisering (midtdelen) og symbolisering. Som alltid hos Vesaas kjem det konkret historiske motivet; her «tyskerungen» i eit fiendtleg miljø, til å formidle ei mening som peikar ut over det spesielle. Den nakne, nyfødde ungen får også ein representativ funksjon.

Også den vesle novella «Peparkorn» (*Vindane*) gir ein enkel og kjent situasjon vide perspektiv. Kva trenger Vesla inn i, kva opnar seg for henne, blir viktige spørsmål for lesaren som ønsker å forstå. Vesaas vel ikkje barn som hovudpersonar fordi dei oplever omverda enkelt og barnslig, men fordi dei har evne til å *opne seg*, til å *oppleve* det ukjende, fordi barnet si verd er «tusen mil høg og tusen mil djup», som det står om Vesla.

«Vesle-Trask» (*Vindane*) blir knytt til «oppstigning, bliving, venting på utfalding», i første avsnitt av novella, og i denne teksten blir alt dette oppfylt. Også her skjer ei perspektivutviding. Vesle-Trask er den minste, men har noko som gjer han stor og viktig. Humoren og Vesle-Trask sitt naturforhold peikar mot romanen *Fuglane*.

Med si gjennomført symbolske form, sitt aude vinterlandskap og sitt dystre tema, der «oppstigning» og kommunikasjon syntest utanfor rekkevidd, er novella «Det snør og snør» (*Ein vakker dag*, 1959) ein sterk og kunstnarisk intens kontrast til «Vesle-Trask».

NAKEN

Her ligg att ein namnlaus etter henne – i eit krenkt, fāmælt land.

Aldri har det visst vori noken så åleine som denna. Han er berre komen, og ligg i dagen. Dagen breier klåren sin utover han, og han kavar mot, og tenker det er eitkvart for *han* i alt dette.

Ingen bøyer seg ned til han og spør kva han heiter. Det er visst ikkje fastsett noko namn på han. Her har aldri vori noken så naken frå mors liv.

Han lagar ein boge over seg med ein vaks-kvit finger. Det er berre ei lita rørsle ned i botnen av eitkvart som ikkje vedkjem noken.

Ein heit dag var det to vakre systrar som såg einannen stumt inn i andletet

hentet fra Nirske tekster. Prosa etter 1900
Red. Steinar Gunders og Jonann Hareide
Oslo, Cappelen forlag 1957.

Det vil seia: det var den eine som såg, den andre vart berre sedd på. Og ho kunne heller ikkje koma unna dette, fekk ikkje sige i jorda med skulda si. Ho hadde ikkje eingong nytte av å slå auga ned. Prøvde ho det, kjende ho den stumme strenge strålen mot seg endå verre. Ho hadde å halde dette ut, og det visste ho sjølv.

Ho stod der framfor systera og var alt teken i bruk av livet: hadde barn under hjarte sitt. Men bakgrunnen for det heile var mørk.

Mørk. Ein veit ikkje meir. Kva veit ein om mørkret?

Kva er det du har selt? Vi er i krig med dei.

Det liksom brast i systerandletet som var vendt mot henne – som at det ville bryte ut eit rop i sorg og harme: Gå! – til dine grøne –

Men ropet kom ikkje over leppene hennar. I staden skunda ho seg ifrå, fordi noken annan kom i nærleiken, mor deira, og ho greiddde ikkje stå der saman med mor si.

Så stod mora og den ulykkelege der toaine. Det for noko underleg dei imellom. Trong etter å få lagt alt til side. Fordi det er du og eg. – Men det var berre ein liten blunk. Det gleid av att. Var ikkje lov. Og så gjekk mora lut mot bakgrunnen. Ho òg.

Det mørkna kring henne som stod att. Hadde ho likevel hatt ei slags rådlus von istad? Men det kunne ikkje skje noko under. Ho hadde øydelagt noko som måtte vera altfor kostbart. Ho hadde etter kvart kjensle av det sjølv. Bort, bort, tenkte ho.

Han er sju gonger naken, han som ligg her att etter henne. Om henne sjølv er det heilt stilt. Ho er berre ikkje her. Men børa ho bar, er att i landet.

Han ligg på ryggen sin og sparkar. Og er full av ultru mot det som er kring han.

Vinden blæs mot han, ikkje varmt, den tunne huda hans knuprar seg av det. Men han snur seg venleg mot. Vinden i eit slikt land er sviende kald, men den namnlause gaper venleg, og vinden yler over det opne gapet.

Langt borte står det noko som han ikkje skjønar, men som dreg han. Det er ein ring av levande, men dei kjem aldri nær. Han synest han skulle vori der han og, og er venleg stemt mot det, men det kjem aldri nærare. Han berre ser det – medan kvasse strå og ørsmå steinar stikk opp i det ferske holdet hans, ifrå lega han har fått. Han er venleg stemt og ligg stille på det, og ventar på eitkvart han ikkje veit.

Ei gul skodde pustar opp frå eit kjørr. Kryp langs marka. Kryp over den namnlause. Han hostar litt inni der, men er venleg stemt mot det fordi det kjem til han, og han rablar inni det liksom, med fingeren. Skriv eit ordlaust språk. Det kryp over han, men drep han ikkje. Her er så mangt som kan laga seg til i eit krenkt land, og no kryp det over han og pustar mot han. Men livet er seigt: og han har ikkje krenkt noken.

Natta slår stilt ned på han. Han veit ikkje kva det er, og klynkar ein grann. Ikkje så godt å vera einsam inni det, men det kjem til han og er for han. Ringen av levande blir og borte når det mørknar. Det er eit lite sakt, men han

har hatt så få sakt, han har vori venleg stemt mot alt, og no er det kanskje ikkje meir?

Men det er. Han lever. Sola går som eld einstad, og er for alle. Han dukkar fram att, i eit oppattnya blindande ljøs. Han sette ikkje til i natta heller. Han ligg på ryggen og ventar på eitkvart som han sleit ikkje veit. Han er sju gonger namnlaus, men endå ventar han. Den valne fingeren hans gjer ein valen veiv. Ein ørliten boge i eit svært himmelrom – men frå aust til vest var det likevel. Frå *Vindane*, 1952

nedover han for å slette han ut. Han kjenner deiira fine, farlege vekt, og at det er ingen slutt på det.

Spelal ropar han då kommanderande, og romet spelar. Musikken er han sjøl – det er det einaste som duger i kamp med stjernene. Men for å få musikk, må han ta stykke for stykke av det han har inni seg og skal berge seg med.

Det er fælt med stjerner, tenker han.

Stjernene legg seg i djupe lag der oppe, og lyer ned til han, har han kjensle av. Spelal ropar han, og ofrar ein ny bit av sitt inste. Det spelar opp alt det som berre kan skaffas av musikk. Ikkje eit sekund kan det stoppe stjernene, men det er våpnet hans likevel. Det er ei makt han har.

Han ser nøye på veggen framfor seg. Har taket byrja å koma nedover? Nei, ikkje enno. Snart vil det nok. Det er eit tidsspørsmål.

Endå kjennes ikkje det som det viktigaste. Det er noko anna han må sjå og sjå på.

Den bogen.

Ja eg ser, seier han, som at noken hadde bedt han å gje akt. Det er den evig glidande bogen, og han står som fanga ved glasaruta.

Den mørke bogen går. Han strir borttrykt på det. Den utedelege flata gliid gjennom snødrevet, og har ingen slutt, stansar ikkje, byrjar ikkje. Mannen som ser på, kjenner auga sine klistra til det.

Bogen svingar innom, prøvar han seia då, under trykket av armod og einsemd. Det er ei miming ifrå før – no blir det nærast berre ein krøll på tunga.

Å nei, seier han fort, ikkje no lenger. Bogen endrar seg ikkje ei hårsbreidd. Bogen går hastig forbi.

Vi lyer! seier stjernene på taket, einstonig og meiningslaust. Men dei er døden.

Straks må han rive seg laus frå elvebogen, og stri for livet.

Spelal ropar han, endå det ikkje hadde slutta, anna tvert imot spelar av livsens makt.

Huset er sundsprengt av tonar, står i øydet som ei lita attgjæymd speldåse.

Der kom det:

Veggen gjorde eit rykk ned. Den einsame såg det med sine kvitmande auge, dei vida seg.

Stjernene ute er blitt mange nok, no gav sperrene etter, eit lite hakk.

Vi lyer, seier dei små stjernene, og lyer intenst. Imedan silar det stadig fleir.

Det blir då òg ropt opp sterkare i det inste kammeret. Han er musikken og kravet på musikken – veit berre ikkje korleis dette er gått til. Det bryts imot einannen. Den eine parten ropar: spela! spela!

Vi spelar heile tida, svarar musikken.

Ikkje nok. Spela meir!

Vi spelar og spelar, svarar musikken rådvill, men vi har ikkje tonane lenger.

DET SNØR OG SNØR

Det snør og snør over slettene – i eit øyde utan grenser. Ikkje eit levande tre. Eit hus står her, eitt einaste, det blir mindre for kvar time, og skal snø ned.

Kring huset veks fonnene. Sult og lett legg det seg stjerner på taket. Inga vekt i det heile – men til sist vil taksperrene breste under knusande tyngd.

Det er dagen, berre skumt av dei tjukke gråtonane i lufta. Dei skifter ikkje, det er ingen stans i drevet lenger. Slik det snør no, skal det snø.

I dette er det den einslege mørke elva går.

Ein stor svart boge skúmtar straks der borte. Så flatt er her, og ingen ljod høyrtes, endå den mektige straumen går med hast. Mørk og hastig er han innom her, og blir borte i det kvite drevet. Ingen ting stukk oppi og lagar motstand og sus. Det svære siglende djupet har inga aning om kva motstand er. Snøen silar nedi, men kan ikkje merkjas, får ikkje lagt seg, bortført på eit blink av suget.

Det snør og snør.

Inne i dette huset er det sleit ikkje stift: der spelar, musikk, utan stans. I kapp med drevet ute. Det blir òg kravt etter stadig meir musikk, som i trass eller redsle – eller baa desse tanga blanda saman.

Spelal blir det ropt, med tjukt mæle.

Så spelar der ein tone høgare.

Det trassige ropet kjem ifrå eit rom som, vender ut mot den store straumbogen. Langt inne i huset, men ut mot straumen. Der sit ein einsleg mann. Han kjempar for livet imot stjernene som silar ned og legg seg på taket hans. Han kjenner vekt av kvar einskild, for det er han det gjeld, kvar tusendels vekt går dit.

Så det er berre dei klingre snøstjernene og han, no. Og så bogen. Dei tre. Alt anna har saksene klipt av. Eller det er forleti, overvunni, eller tapt – det er her ikkje i alle fall. No er det dei dalande iskalde stjernene. Dei er vakrate, ein noko menneske kan tenke, og dei legg seg lettare enn det minste blad, drys-

Det høyrer hin parten ikkje på: kvifor spelar de ikkje som de skal?

Han får til svar:

Saksene har vori ute og klipt.

Javisst. Saksene. Han tenker støkt på saksene. Veit ikkje kva det er.

Imedan snør det. Lette som ingenting legg stjernerne seg. Vi lyer, seier dei, lammande einstøniq. Sugande luring. Alt går inn til han i kammeret, alt som kan knuse, mala sund og suge opp. Dei styrkande strengene som gjekk hit, er avklipte ein for ein. Kvar sit dei løynide saksene? Han veit det ikkje. Det han veit, er sterkt avgrensa. Men han held ut.

Spelal kommanderer han, i si avmakts-makt.

Vi spelar så huset er ved å springe, svarar musikken.

Ute går den mørke bogen. Mannen sturer ut på det, ut av sitt nedsmødde hus. Han kan aldri bli med. No har romet minka under vekta att, taket er komi nærare. Stjernerne lyer mergen ut av han på sin sugande vis. Han kjenner med det skjer.

Noko må settas i gang! tenker han.

Men saksene klipper det før det er tenkt. Alle dei tusen strengene han hadde, kvar er dei? Saksene står utfor døra og klipper. Han rotar i avklipte stubbar.

Eg vil ikkje, tenker han.

Han byrjar å rope namn som kan ha tydd den største glede og den største sorg.

Avklipt, melder det. Eit lite flatt klikk, som tyder avklipt avklipt.

Det var mange viktige ting eingong! Eg må koma i samband med det!

Avklipt, blir det meldt.

Hendingar, store og små, tallause: avklipt. Det var stutte hendingar, det er det, noko som gjekk over, og vart borte om ei lita stund – slik som regnet eimar bort frå ei lyft panne.

Han tek eit stykke av seg til meir musikk. Skjønar ikkje lenger kva er musikken og kva er han. Saksene har vori ute. Hespelar av strenger veiflar i døde luftdrag.

Spelal ropar han.

Vi gjer det, svarar den arme musikken.

Taket går vidare ned i små rykk.

Høyr! seier han.

Musikken vil ikkje høyre. Spelar for livet.

Han sprenger veggene med musikk – det hjelper ikkje. Han tek eit nytt stykke av den dyre tida si, og kastar det i eit umetteleg mørker. Dei kalde stjernerne lyer tomt og drepande ned til han heile tida, og vil sugе han ut med sine blinde skåler. Endå er det bogen der ute han sturer på.

Einsamt og utan grenser – og likevel knapt rom til å røre seg. Det snør ikkje villare, for det kan det ikkje, men det kan synas så, og strauinen ber det hastig bort og er som før. Det spelande huset er ei lita øskje i fonna, attgløymt liksom, av eit eller anna uhorveleg barn.

Så mørknar det og dagen er slutt. Det er lita tid å gjera på.

Ved midnatt går likevel musikken høgare – korleis han då har greidd det. Mørket får det kamskje til å låte slik.

Det er stilt i taket, medan det dalar sakte. Stjernerne lyer så det svier, om det ikkje er nok? Musikken spelar opp vilt, så ingen ljod frå det lodlause skal få tvinge seg fram til hjartet hos den ille påsette. Hos den jordisk fødte og ubendige.

Det er saksene, tenker han. Kunne eg sleppe forbi dei så, tenker han hardnakka.

Han er mindre no, og minkar. Det går til musikken. Men han står. Einast den mektige bogen får han ikkje sjå lenger. Den går nok, i mørket, men auga hans har ikkje ljoskraft til å finne fram.

Romet bognar under snøtyngdene. Klemmes i hop. Han får liten plass – om han er aldri så mykje mindre sjøl. Han held pusten og lyer mot stjernerne han er i kamp med. Dei og han lyer mot einannen som ei dittrande kraftprøve utan rørsler.

Spelal ropar han og vert mindre.

Kva er det? ropar han og, ut i snøatta. Men inga melding om det.

Er nok over midnatt no. Det snør, i blinde fonner. Huset spelar. Ørende lite står det, men han har ei no noko å gå på, det er som ingen ting kan knekke han. Taket går nedover, veggene går innover mot han.

Saksene og alt dei klipte, er komne på avstand. Han har nok med kampen no.

Kva er det meir?

Ikkje eit levande menneske veit.

Røre seg får han knapt, men.

Det snør og snør nedover den ubendige vijfen. Fossar ut av sluser som aldri blir tome. Alt er formlaust mørker ved den store bogen. Fonnene djupnar med hast. Huset står spelar, og får ikkje slutte å vera hus.

Frå Ein vakker dag, 1959